

Výzva Rady pedagogických věd ČR k rozvíjení oborových didaktik a pedagogik přijatá na rozšířených zasedáních v Praze dne 12. a 26. 5. 1992

1. Oborové didaktiky a pedagogiky dluží dosud mnohé svému poslání při přetváření našich škol v „dílny lidskosti“. Nerovnoměrná a vcelku nízká úroveň těchto speciálních vědních disciplín i jejich přežívající podceňování je jednou z příčin nejnížší pedagogické úrovně většiny našich učebnic i pojetí výuky všeobecně vzdělávacích a odborných předmětů základních a středních škol v naší novodobé historii. O to naléhavější je neodkladná, podstatně kvalitnější příprava předních odborníků těchto mezioborových pedagogických disciplín — především v rámci postgraduálního doktorandského studia k optimalizaci konkrétní pedagogické praxe i obecnějších pedagogických věd.

Bez kvalitnějších oborových pedagogik pro rozhodující subsystémy výchovně vzdělávací činnosti nelze kompetentně projektovat, realizovat ani hodnotit vnitřní transformaci naší výchovně vzdělávací soustavy. Jsou mostem mezi tvůrčí teorií a praxí. Rozvoj těchto svěbytných vědních oborů je též integrujícím i limitujícím faktorem zdokonalování přípravného a dalšího vzdělávání učitelů i dalších pedagogických odborníků pro základní a střední školství. Oborové pedagogiky prospívají konečně i jednotlivým oborům věd, techniky a kultury tím, že kultivují jejich odbornou i popularizační sdělnost a širší uplatňování ve významné společenské sféře všeobecného a odborného vzdělávání dětí, mládeže i dospělých.

2. Vznik těchto disciplín jako vědeckých oborů se ve světě i u nás prosadil po 2. světové válce. Stupňující se informační exploze a s ní spojené problémy funkčního výběru základního učiva, transformace vědních (technických, kulturních) základů školních předmětů v příslušné otevřené didaktické systémy, učební úlohy, učebnice, standardy a další studijní i metodické pomůcky nelze již řešit jen na bázi individuálních zkušeností, ani prostou aplikací styčných obecných teorií. Proto i u nás vznikly tzv. teorie vyučování jednotlivým školním předmětům, které dosáhly i některých pozoruhodných výsledků, vcelku však nemůžeme být s jejich úrovní spokojeni. V málokterých vědních oborech je např. gradace odbornosti spojena s takovými kompetenčními i jinými komplikacemi. Oborové didaktiky vyučují dosud na VŠ i lidé bez náležité odborné úrovně — dokonce i bez patřičné úspěšné praxe na základních a středních školách. Nedostatečný je též optimalizační vliv těchto disciplín na pedagogické dění. Iniciativní zájem jednotlivých

oborů věd, techniky i kultury o interdisciplinární participační rozvíjení oborových pedagogik proto vítáme a plně podporujeme. Zároveň však odmítáme snahy o řešení „z pozice síly“, tendence jednostranně aplikační, separační a monopolní. Oborovou didaktiku fyziky nelze např. pojímat **jen** jako součást „obecných otázek fyziky“. Fyzikální učivo základních a středních škol není bezprostřední aplikací fyzikálních věd, je výsledkem složitých transformací, které má zprostředkovat právě oborová didaktika a pedagogika. **V rozporu s tím se mnohé školní předměty dosud bohužel koncipují v duchu jednostranného scientismu jako mechanicky zmenšené a koncentrované „malé vědy“.** Základní psychologické a pedagogické poznatky o lidském učení a výchovně vzdělávacím procesu se ignorují. Přeceňuje se **objektivní předmět** lidského poznávání a plné rozvíjení osobnosti, vlastního **podmětu** mnohostranných lidských vztahů ke skutečnosti, se zanedbává. **Dochází tak k hrubé záměně cílů a prostředků výchovy.** Školní výuka je a má být podložena vědou (kulturou), z toho však neplyne, že lze cíle vědy a školní výuky zaměňovat. Mezi těmito cíli je i zásadní rozdíl. To, co je např. pro filologické vědy cílem (teorie jazyka), je pro obecné jazykové vzdělávání převážně jen jedním z prostředků rozvíjení vyjadřovacích schopností člověka. Nerespektování těchto zvláštností způsobuje, že se žáci učí více o něčem, než něčemu, že se často nedociluje ani toho, co je dosud v centru pozornosti: osvojení základních poznatků. K přehlížení plné kultivace člověka a jeho světa přispívá náležité **nerozlišování rozdílných funkcí předmětů všeobecně vzdělávacích a odborných.** V centru pozornosti všeobecně vzdělávací školy nemůže být pedagogicky nezvládnutá suma informací, ale plný rozvoj nadání, talentů a hodnotových orientací člověka s tvůrčím vztahem k světu. I když jsou tyto postuláty — známé od dob J. A. Komenského — novodobým psychologickým i pedagogickým bádáním jednoznačně potvrzovány a obohacovány, školní učení má stále verbální, knižní, reproduktivní ráz, nerozvíjí poznávací a tvůrčí schopnosti, zhusta se tvořivě ani nekoncipuje, jako objevování a řešení přiměřených problémů se uskutečňuje naprosto nedostatečně. Hypertrofie partikulárních, úzce oborových zřetelů, přílišné a předčasné abstrakce i dedukce, násobené často i nesrozumitelným pseudovědeckým jazykem mnohých autorů učebnic, zákonitě vedou k povrchním i žalostným výchovně vzdělávacím výsledkům. Vyvolávají též — a to je nejhorší — nechuť k jakémukoliv vzdělávání. Přílišná izolace velkého počtu předmětů navíc tříští i zne-
možňuje celistvý obraz lidského světa.

Podceňování oborové pedagogiky a dalších věd o výchově způsobuje především velmi vážné nedostatky ve výběru základních výchovně vzdělávacích hodnot učiva i v metodách jeho osvojení. Dosavadní způsoby prezentace věd a kultury ve školách působí často disfunkčně, žádoucí proměny člověka a lidského světa náležitě nepodněcují.

3. Jednou ze základních metodologických příčin uvedených i dalších nedostatků je **nerespektování svébytnosti a specifické povahy oborových didaktik**, přehlížení jejich základních funkcí. Oborové didaktiky a pedagogiky náleží ke konkrétním hraničním disciplínám mezi pedagogikou (vědami o výchově) a ostatními obory věd (techniky i kultury). Chemie, didaktika chemie a pedagogika jsou např. vědní obory, které se vzájemně potřebují, obohacují a doplňují. Oborové didaktiky nejsou pouhou aplikací jiných teorií. Jde o perspektivní svébytné vědní obory s funkcí zjišťující i normativní. **Svým předmětem i metodologicky náleží ovšem k vědám o výchově.**

Jejich problémové pole se rozšířilo z původní nauky o vyučovacích metodách na předmětové a oborové didaktiky i pedagogiky, zkoumající oborová specifika vzdělávání i výchovy (např. vymezení a využívání oborových výchovně vzdělávacích hodnot ve školní výuce i v celkové osvětě). Soudobé oborové pedagogiky zkoumají již i integrační a diferenciací tendence v příbuzných skupinách odborně homogenních oborů (řeší např. koordinaci přírodovědného vzdělávání). Nejvýznamnější součástí oborových pedagogik jsou oborové didaktiky.

Celkový projekt přípravy vědeckých odborníků v oborových didaktikách a pedagogikách předpokládá **ustavení nejnaléhavějších oborových rad** minimálně pro následující subsystémy výchovně vzdělávací činnosti na základních a středních školách, zahrnující skupiny odborně homogenních všeobecně vzdělávacích i odborných předmětů:

- Teorie výchovy a vzdělávání žáků mladšího školního věku s relativně bohatým spektrem speciálních disciplín
- Teorie jazykového vzdělávání a literární výchovy v jazyce českém i v ostatních jazycích
- Teorie společensko vědního vzdělávání v předmětech občansko výchovné, historické (částečně i geografické) povahy
- Teorie matematicko vědního vzdělávání
- Teorie přírodovědního vzdělávání v předmětech geografické, fyzikální, chemické a biologické povahy

- Teorie technického vzdělávání a pracovní výchovy na všeobecně vzdělávacích školách
- Teorie estetické výchovy
- Teorie tělesné výchovy
- Teorie odborného vzdělávání s nejbohatší strukturou profilací

(V dalším sledu doporučujeme pamatovat i na výchovu předškolní, pedagogiku volného času a vzdělávání dospělých, včetně VŠ)

Uvedená systémová taxonomie respektuje požadavek 5. zasedání Akreditační komise vlády ČR (z 25.–26. 2. 1992) „zamezit příliš detailnímu členění“, dovoluje vznik „oborů obecněji pojatých“, aniž by vylučovala jakoukoliv účelnou užší specifikaci a postupné utváření užších oborových rad pro jednotlivé všeobecně vzdělávací předměty (a příbuzné skupiny odborných předmětů). Uvedený návrh usnadňuje též optimální personální garance v jednotlivých oborových radách s působností pro celou ČR (případně ČSFR). V radách oborových pedagogik by měli být zastoupeni především přední specialisté příslušných oborových didaktik, představitelé adekvátních vědních (technických, kulturních) základů i obecnějších pedagogických oborů.

4. **Finální standard postgraduální vědecké přípravy oborového didaktika** (pedagogika) by měl minimálně zahrnout:

- vysokoškolské vzdělání v oboru tvořícím vědění (technický, kulturní) základ školního předmětu (příslušné výchovně vzdělávací činnosti) a další přesně vymezené požadavky v tomto směru
- osvojení jazykového minima PDS
- absolvování úspěšné sedmi až desetileté pedagogické praxe v příslušné specializaci na základních a středních školách (částečně např. i formou „akčního výzkumu“)
- tvůrčí osvojení základů věd o výchově i příslušné specializace (obecná a srovnávací pedagogika, dějiny pedagogiky, školní pedagogika, včetně teorie mravní a sociální výchovy, didaktika, správa školy a školství, filosofie výchovy, pedagogická psychologie, sociologie výchovy, metodologie a metody výzkumu)

5. **Rozvoj oborových didaktik předpokládá i podporu příslušné vědecko-výzkumné činnosti a pedagogické tvořivosti v praxi.**

Pokud jde o resortní výzkum (orientovaný např. na výběr základního učiva, na vymezování tzv. standardů, na tvorbu učebnic aj.) konkrétní

systémový návrh byl ve vědecké radě MŠMT ČR předložen písemně počátkem r. 1991 a znovu počátkem r. 1992, dosud bez valného výsledku. Na uplatnění čekají i závěry výzkumu o dalším vzdělávání, sebevzdělávání a rozvíjení tvořivosti pedagogických pracovníků (Pedagogická orientace, č. 3, s. 79–101, Brno 1992) zaslané ministroví již počátkem šk. r. 1990/91. Obsahují např. konkrétní návrhy na ustavení metodiků 1. a 2. kvalifikačního stupně na školách a v regionech, kteří by kompetentně podporovali příslušnou pedagogickou tvořivost a odborně optimalizovali předpoklady, procesy i výsledky výchovy v rozhodujících úsecích výchovně vzdělávací činnosti základních a středních škol (včetně oblasti předškolní a pedagogiky volného času). K tomuto účelu by měli upravené pracovní podmínky aspoň jako výchovní poradci (vyšší kvalifikační nároky, snížený vyučovací úvazek, funkční přídatek nebo zařazení do vyššího platového stupně). Absolventi postgraduálního doktorandského studia oborových pedagogik představují v tomto projektu nejvyšší, 3. kvalifikační stupeň.

Školství disponuje zcela mimořádným potenciálem pro vlastní sebezdokonalování, dosud ho však využívá minimálně. Podpora kompetentní pedagogické tvořivosti je přitom předpokladem i prostředkem rozvíjení všech druhů lidské tvořivosti.

Rada pedagogických věd ČR (RPV ČR)

Vznik RPV ČR počátkem r. 1992 je výrazem celé řady ozdravných oborových iniciativ uvedených v „Pedagogické orientaci“, 1992, č. 4. Sdružuje přední odborníky ČR ze všech základních oborů věd o výchově ve stálé radě užší a v otevřené radě širší. Její poslání je vyložené odborné, optimalizační, nezávislé a samosprávné.

Složení:

Profesoři (eventuálně DrSc.): B. Blížkovský, J. Cach, V. Čapek, Z. Helus, L. Hintnaus, J. Kotásek, S. Kučerová, F. Malír, J. Mareš, H. Mukařovská, R. Palouš, E. Pachman, V. Pařízek, J. Pastier, B. Uher

Docenti (eventuálně PhDr.): F. Hýbl, B. Janyš, Z. Jesenská, Z. Kalhous, V. Krejčí, J. Kysučan, O. Lepil, E. Opravilová, L. Pecha, J. Pelikán, J. Průcha, Z. Veselá, J. Vomáčka

Dosud přijatá doporučení:

1. Stanovisko k návrhu „Program rozvoje výchovně vzdělávací soustavy v ČR“ z ledna 1992 přijaté 3. 3. 1992. Učitel'ské noviny 1992, č. 16, s. 9; Pedagogická orientace, 1992, č. 4.
2. Výzva k rozvíjení oborových didaktik a pedagogik přijatá na rozšířených zasedáních dne 12. a 26. 5. 1992
3. Nepodceňujme vzdělávání a tvořivost učitelů. Doporučení RPV ČR z 25. 6. 1992

Z ohlasů na stanovisko Rady pedagogických věd vyjímáme informaci z oboru didaktiky tělesné výchovy:

Již v roce 1990 jsme zjistili nutnost zkoordinovat a prohloubit úroveň didaktiky TV a svolali jsme do Ostravy pracovní seminář všech didaktiků TV ze všech VŠ v ČR i SR, na kterých se vzdělávají učitelé TV a učitelé pro 1. st. NŠ. Poslední seminář byl v únoru 1992 (zúčastnili se zástupci z Ostravy, Brna, Prešova, Ústí n.L., Olomouce, Plzně, Nitra, Prahy a Bratislavy a pozvaní hosté: za Asociaci učitelů TV dr. Holeček, za VÚP dr. Tupý), další seminář s pevně stanoveným a schváleným programem je připraven na 16.–19. září 1992. Ve vedení seminářů se strádají zástupci Prahy, Olomouce a Brna.

Vzhledem k tomu, že jsem členkou pracovní skupiny MŠMT pro otázky školní TV na ZŠ, SŠ a VŠ, ve které jsou především zástupci všech stupňů škol z praxe, můžeme veškerou činnost koordinovat a oborovou didaktiku TV rozvíjet v souladu s potřebami učitel'ské praxe.

Domnívám se, že v našem oboru není nutno ustavit oborovou radu pro teorii TV, pouze naše současné institucionální uspořádání nějak zapojit do plánů Rady pedagogických věd. Didaktici TV jsou dále spojeni i přes formu doktorandského studia, neboť pracoviště pro obor kinantropologie (kde didaktika TV tvoří samostatnou část) byly stanoveny FTVS Praha, FTK Olomouc a ÚTK PdF Brno. V oborových radách si vzájemně pomáháme, snažíme se v účelné míře sjednotit požadavky na studenty doktorandského studia.

V zájmu kooperace a vzájemných informací mezi všemi oborovými didaktiky podávám tuto zprávu.

Doc. dr. A. Hurychová, CSc., didaktik TV